

*Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2023. № 11.*

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.11>

УДК 330.131.5:639.1

Н. В. Трусова,

*д. е. н., професор кафедри бізнес-консалтингу та міжнародного туризму,
Таврійський державний агротехнологічний університет*

імені Дмитра Моторного

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9773-4534>

Н. М. Присяжнюк,

*к. вет. н. доцент кафедри іхтіології та зоології,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4737-0143>

Ю. В. Федорук,

*к. с.-г. н., доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин,
Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3921-7955>

Н. М. Федорук,

*к. с.-г. н., доцент кафедри харчових технологій і технологій переробки продукції
тваринництва, Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9683-8785>

І. А. Покотило,

*к. с.-г. н., доцент кафедри технологій у рослинництві та захисту рослин
Білоцерківський національний аграрний університет*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1594-2335>

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ МИСЛИВСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВ**

N. Trusova,

Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Business Consulting and International Tourism, Dmytro Motorny Tavria State Agrotechnological University

N. Prysiazhniuk,

PhD in Veterinary Sciences, Associate Professor of the Department of Ichthyology and Zoology, Bila Tserkva National Agrarian University

Y. Fedoruk,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Technologies in Crop Production and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian University

N. Fedoruk,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Food Technologies and Technologies for Processing Livestock Products,

Bila Tserkva National Agrarian University

I. Pokotylo,

PhD in Agricultural Sciences, Associate Professor of the Department of Technologies in Crop Production and Plant Protection, Bila Tserkva National Agrarian University

METHODICAL APPROACHES TO THE EVALUATION OF THE EFFICIENCY OF HUNTING FARMS

Підвищення ефективності мисливських господарств є важливою проблемою, від вирішення якої залежить рівень розвитку аграрного сектору економіки, а відповідно й підвищення рівня життя населення країни, її продовольча безпека. Особливість сучасного розвитку галузі мисливства у країні полягає в тому, що внаслідок глибоких організаційно-виробничих і соціально-економічних перетворень виробництво зазнало певних змін.

Специфікою робочої сили мисливського господарства є, по-перше, наявність надлишкових трудових ресурсів у сільській місцевості, що зумовлено сезонністю виробництва; по-друге, можливість використовувати працю пенсіонерів; по-третє, наявність попиту у фахівцях широкого профілю.

Обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва у мисливських господарствах є достатньо складним та багатограним процесом, який вимагає не лише наявності необхідних статистичних даних, але й відповідних інформативних засобів їх обробки. Саме тому особливе місце при вивченні питання підвищення ефективності виробництва продукції мисливства, а також розробленні напрямів її підвищення відводиться методиці дослідження.

Зміст показників ефективності здебільшого визначається об'єктом розрахунку. Можна виділити такі групи показників: ефективності функціонування мисливського господарства в цілому; ефективності використання ресурсів; ефективності управління; ефективності продажу; ефективності інвестицій; ефективності інновацій; ефективності окремих технологічних операцій та ін.

Розробка обґрунтованої системи показників та її використання на практиці забезпечують об'єктивну оцінку рівня господарювання, стимулюють виробничі підрозділи та працівників до раціонального використання виробничих факторів. Вибір системи показників повинен здійснюватися із дотриманням наступних вимог: кількість параметрів залежить від конкретної мети аналізу; економічний зміст кожного показника має бути зрозумілим для сприйняття й однозначним для тлумачення; за кожним показником доцільно представити об'єктивну кількісну інформацію на основі даних бухгалтерського обліку або фінансово-економічної статистичної інформації; кожний показник повинен мати абсолютний вираз та певний діапазон коливання (від мінімального значення до максимального); для розрахунку часткових показників можна залучати натуральні, вартісні, трудові вимірники та їх відносне відображення (коефіцієнти, проценти, індекси); з метою розрахунку узагальнюючих показників ефективності провадиться лише вартісне вимірювання витрат та результатів їх відносного виразу.

Increasing the efficiency of hunting farms is an important problem, the solution of which depends on the level of development of the agrarian sector of the economy, and,

accordingly, the improvement of the standard of living of the country's population, its food security. The peculiarity of the modern development of the hunting industry in the country is that as a result of deep organizational-production and socio-economic transformations, the production has undergone certain changes.

The specificity of the workforce of the hunting industry is, firstly, the presence of surplus labor resources in rural areas, which is caused by the seasonality of production; secondly, the possibility of using the labor of pensioners; thirdly, the presence of demand among specialists of a wide profile.

The substantiation of ways to increase the efficiency of production in hunting farms is a rather complex and multifaceted process that requires not only the availability of the necessary statistical data, but also appropriate informative means of their processing. That is why a special place in the study of the issue of increasing the efficiency of the production of hunting products, as well as the development of directions for its improvement, is given to the research methodology.

The content of performance indicators is mostly determined by the object of calculation. The following groups of indicators can be distinguished: the effectiveness of the hunting industry as a whole; resource utilization efficiency; management efficiency; sales efficiency; investment efficiency; efficiency of innovations; efficiency of individual technological operations, etc.

The development of a reasonable system of indicators and its use in practice provide an objective assessment of the level of management, stimulate production units and employees to rational use of production factors. The selection of the indicator system should be carried out in compliance with the following requirements: the number of parameters depends on the specific purpose of the analysis; the economic content of each indicator must be clear for perception and unambiguous for interpretation; for each indicator, it is advisable to present objective quantitative information based on accounting data or financial and economic statistical information; each indicator must have an absolute expression and a certain fluctuation range (from the minimum value to the maximum); for the calculation of partial indicators, natural, value, and labor measures and their relative display (coefficients,

percentages, indices) can be involved; for the purpose of calculating general performance indicators, only the cost measurement of costs and the results of their relative expression is carried out.

Ключові слова: *мисливське господарство, ефект, ефективність, показник, оцінка.*

Key words: *hunting economy, effect, efficiency, indicator, evaluation.*

Постановка проблеми. Підвищення ефективності мисливських господарств є важливою проблемою, від вирішення якої залежить рівень розвитку аграрного сектору економіки, а відповідно й підвищення рівня життя населення країни, її продовольча безпека. Особливість сучасного розвитку галузі мисливства у країні полягає в тому, що внаслідок глибоких організаційно-виробничих і соціально-економічних перетворень виробництво зазнало певних змін. Очевидно, що для ефективного здійснення виробничо-господарської діяльності мисливських господарств його на інноваційний шлях розвитку, особливо в умовах фінансово-економічної кризи, важливо раціонально використовувати складові ресурсного забезпечення виробництва та повного використання внутрішніх резервів збільшення обсягів виробництва, підвищення конкурентоспроможності продукції. За таких умов постала необхідність комплексного вирішення широкого колу питань, пов'язаних з обґрунтуванням пріоритетних напрямів ефективного розвитку промислового мисливства, що є дієвим інструментом для вирішення виробничих, економічних, екологічних та соціальних проблем сталого розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання ефективності виробництва набули широкого висвітлення в працях таких відомих зарубіжних вчених, як: П. Друкер, Ф. Кене, В. Петті, Д. Рікардо, Г. Фандель, однак підходи цих авторів щодо сутності, критеріїв та обґрунтування системи показників ефективності суттєво відрізняються. Вирішенням проблеми підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції займалися вітчизняні

науковці, зокрема В. Амбросов, В. Андрійчук, І. Баланюк, Ю. Воскобійник, Т. Гринько, Б. Дадашев, Т. Кузнєцова, Н. Кушнір, І. Лазаришина, М. Малік, М. Мальчик, В. Месель-Веселяк, С. Онисько, П. Саблук, І. Сазонець та ін. Проте, поза увагою залишилися проблеми оцінки ефективності діяльності мисливських господарств.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка на основі узагальнення досліджень науковців та практичної діяльності методичних рекомендацій щодо оцінки ефективності діяльності мисливських господарств.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як узагальнити фактори, які впливають на ефективне виробництво продукції мисливства, розглянемо характерні особливості ведення мисливського виробництва. Очевидно, що особливості аграрного виробництва, у т.ч. й мисливства, зумовлені, з одного боку, важливим їх значенням у забезпеченні продовольчої безпеки країни, а з іншого – специфічними природно-біологічними та соціально-економічними умовами функціонування. Група природно-біологічних особливостей виробництва продукції мисливства включає в себе такі фактори: земля є не лише територіальною базою для розміщення виробництва, але й основним засобом виробництва; процес мисливського виробництва невіддільно пов'язаний із живими організмами – рослинами та тваринами; природні умови істотно впливають на виробничий процес.

Соціально-економічні особливості уособлюються через дію соціальних та економічних факторів розвитку мисливських господарств, тобто вони функціонують в єдності основних та оборотних активів, робочої сили, технології, економічних відносин та соціальної сфери сільської території. Водночас екологічні фактори зумовлюють вимоги щодо налагодження екологобезпечного виробництва, яке передбачає мінімізацію негативного впливу на стан навколишнього природного середовища. Нині основні засоби мисливських господарств потребують значного оновлення, модернізації, при цьому сезонний характер їх використання підвищує капіталомісткість виробництва та собівартість продукції.

Специфікою робочої сили мисливського господарства є, по-перше, наявність надлишкових трудових ресурсів у сільській місцевості, що зумовлено сезонністю виробництва; по-друге, можливість використовувати працю пенсіонерів; по-третє, наявність попиту у фахівцях широкого профілю.

Характерною особливістю сучасної аграрної економіки виступає плюралізм відносин власності, власність представлена державною, колективною (корпоративною) та приватною формами. Отже, вищезазначені особливості мисливського виробництва мають важливий вплив на діяльність господарства, що потребує активних заходів щодо нівелювання їхнього негативного впливу.

На підставі дослідження сутності та структури категорії «ефективності функціонування господарства» із залученням системно-ринкового підходу з урахуванням сучасних цільових показників, нами обґрунтовано механізм формування ефективності функціонування господарства на основі забезпечення ефективних її структурних елементів.

Обґрунтування напрямів підвищення ефективності виробництва у мисливських господарствах є достатньо складним та багатограним процесом, який вимагає не лише наявності необхідних статистичних даних, але й відповідних інформативних засобів їх обробки. Саме тому особливе місце при вивченні питання підвищення ефективності виробництва продукції мисливства, а також розробленні напрямів її підвищення відводиться методиці дослідження.

Як відомо, більшість науковців визначають методику як сукупність і послідовність прийомів та засобів дослідження, яка включає в себе техніку та розрахункові операції із фактичними даними [1]. Основною метою використання методики є встановлення зв'язків між об'єктами та визначення їхніх властивостей, а також конкретних результатів, фактів і тенденцій.

Процес підвищення ефективності функціонування господарства нерозривно пов'язаний з її оцінкою, яка є початковим етапом розробки плану заходів щодо підвищення її рівня, з одного боку, а із іншого – критерієм результативності цих заходів. Сутність економічної ефективності виробництва продукції мисливства можливо охарактеризувати на основі критеріїв і показників ефективності

виробництва. Критерій – це основна властивість, за якою характеризують альтернативні варіанти управлінських рішень, залежно від значень певного критерію вибирають найбільш раціональний варіант вирішення проблеми.

Методичні підходи до визначення ефективності виробництва продукції мисливства перебувають в центрі уваги науковців, однак зі зміною економічних умов функціонування господарюючих суб'єктів вони потребують уточнення. Зазначимо, що початком визначення методичних підходів до оцінювання ефективності виробництва продукції мисливства стало розроблення Типової методики визначення економічної ефективності капітальних вкладень і нової техніки в народному господарстві [2]

Слід зазначити, що в середовищі вчених розгорнулася дискусія щодо формування системи показників ефективності виробництва та визначення інтегрального показника. Наприклад, у міжнародній статистиці існує позиція щодо загальної оцінки ефективності як середньозваженого коефіцієнта від часткових показників ефективності кожного фактору виробництва [3]. Даний підхід заслуговує на увагу практики, однак вимагає в кожному конкретному випадку коригування залежно від зміни частки впливу фактору на кінцевий результат. До того ж невирішеним є питання, які саме часткові показники ефективності залучати до розрахунку інтегрального показника ефективності.

Одним із головних питань у теорії ефективності є вибір критерію та показників ефективності на різних рівнях господарювання. Науковці не виробили єдину позицію з даного питання, оскільки одні з них вважають критерій єдиним, наскрізним для національного господарства, а інші – розмежовують його залежно від галузевих особливостей та рівня господарювання. У нинішніх умовах визначення сутності категорії економічної ефективності в ринковому середовищі щодо її змісту істотно ускладнюється. Однак у ринкових умовах господарювання основним стосовно економічної ефективності є одержання максимального прибутку у процесі виробництва та збільшення доданої вартості усіма учасниками ланцюга товароруху. Очевидно, що на сучасному етапі ефективність виробництва продукції мисливства, зазнає значного впливу ринкової кон'юнктури, законів

попиту і пропозиції. Отже, у цих умовах не лише обсяги виробництва, а й обсяги продажу конкурентоспроможної продукції розглядаються як узагальнюючі характеристики життєздатності господарства, його можливості щодо ефективного використання виробничих і фінансових ресурсів.

Критерій економічної ефективності суспільного виробництва узагальнено можна визначити як максимум ефекту із кожної одиниці затрат суспільної праці на кожну одиницю ефекту. Для окремих товаровиробників максимум прибутку є критерієм економічної ефективності їхньої господарської діяльності, який може виступати стратегічною метою мисливського виробництва [4]. Отже, під критерієм ефективності виробництва, у т. ч. продукції мисливства, необхідно розуміти, насамперед, максимальне одержання необхідної споживачам конкурентоспроможної продукції з одиниці земельної площі за найменших витрат у розрахунку на одиницю продукції.

Важливим елементом у процесі визначення економічної ефективності, крім критеріїв економічної ефективності виробництва, є розгляд її показників як засобу кількісного вимірювання рівня економічної ефективності виробництва. Ефективність можна розрахувати як відношення ефекту (результату) до ресурсів (витрат); ефективність визначається як різниця величини ефекту (результату) до витрат (ресурсів) на його створення.

Традиційно у вітчизняній економічній науці показники ефективності виробництва поділяються на дві групи: загальної ефективності та ефективності використання окремих виробничих ресурсів [5]. Такий підхід є досить вдалим, оскільки можна одержати інформацію для різних рівнів управління, виявити недоліки (або переваги) використання конкретних виробничих факторів, або ж за допомогою кількох показників оцінити діяльність господарства в цілому. Окрім того, за допомогою індексного аналізу можна простежити динаміку змін таких показників у натуральному або відносному відображенні.

Розглянуту систему оцінки ефективності виробництва на рівні господарства можна адаптувати в такий спосіб: система, яка здійснює управління – менеджмент господарства, а керованою є основні фактори виробництва, тобто ресурси, що

заслужують для виробництва продукції. Ефективність роботи системи управління вважаємо можливим оцінювати за загальними показниками діяльності: прибутком, рівнем рентабельності виробництва та продажу.

Питання підвищення ефективності виробництва продукції мисливства ґрунтовно розглядаються достатньо тривалий період часу, однак переорієнтація економіки на ресурсозбереження й ефективне використання засобів виробництва переорієнтовує сферу інтересів вчених та представників бізнесу в напрямі пошуку адаптованих до сучасних умов методик оцінки ефективності виробництва продукції. Очевидно, що дослідження будь-якого явища повинно базуватися, насамперед, на філософських законах розвитку. На основі принципів діалектики, предмет і об'єкт вивчення доцільно розглядати в цілому, як сукупність окремих елементів, а також як елемент більш великої системи.

Результати ґрунтовного ознайомлення з науковою літературою щодо питань ефективності функціонування господарства дали нам змогу систематизувати основні методичні підходи. Відтворювальний підхід передбачає оцінювати ефективність функціонування на основі аналізу умов виробництва та відтворення, особливостей використання ресурсів, рівня окупності; комплексний – має на меті визначити ефективність функціонування на основі використання факторних моделей, які характеризують взаємозв'язок показників ефективності та інтенсивності використання ресурсів; системний – передбачає оцінку ефективності функціонування господарства в цілому та його структурних елементів; детермінований – передбачає використання непараметричних DEA-моделей лінійного програмування; економетричний – визначає оцінку ефективності як умовне математичне очікування [6]. Вважаємо, що використання двох останніх методичних підходів для оцінювання ефективності мисливських господарств є недоцільним, оскільки передбачає наявність гомогенності мисливського виробництва, що в реальних умовах є неможливим.

Зазначимо, що вітчизняні науковці у своїх дослідженнях спиралися на використання відтворювального, системного та комплексного підходів до оцінювання ефективності функціонування мисливських господарств. Вважаємо,

що у сучасних умовах найбільш доцільним є застосування системного підходу, оскільки ефективність функціонування господарства розглядається нами як складна багатогранна категорія, яка має власну структуру.

На сьогодні методичні питання оцінювання ефективності функціонування мисливських господарств залишаються недостатньо розробленими, що потребує вирішення низки завдань: визначити критерії ефективності функціонування господарства; сформувати систему показників; розробити методику оцінки.

З метою розробки методики оцінки ефективності мисливських господарств, необхідно розрізнити поняття «критерій» та «показник». Поняття «критерій» є атрибутивним елементом, ознакою економічної категорії, а показник виступає мірою економічної категорії та має кількісний вираз. На сьогодні існують різні показники ефективності, зазвичай ефективність прийнято оцінювати через відношення, що розраховується на основі абсолютних характеристик результату та витрат.

Природа ефективності визначає зміст її показників, у зв'язку із чим виділяють технологічні (виробничі), економічні, соціальні, екологічні показники ефективності. Зміст показників значно різниться залежно від рівня об'єкта оцінки [7]. Так, виділяють глобальні показники, що характеризують ефективність функціонування об'єктів макроекономічного рівня, і локальні, які характеризують відповідно ефективність функціонування об'єктів мікроекономічного рівня.

При оцінюванні ефективності можливе використання затратного і ресурсного підходів. Так, при затратному підході показники ефективності розраховують на основі співвідношення результату та поточних витрат, а як при ресурсному розрахунок здійснюється на основі використаних ресурсів для одержання результату. Залежно від цілей, завдань дослідження й повноти врахування складових результату і витрат розрізняють такі показники ефективності: узагальнюючі – характеризують ефективність господарства в цілому; часткові – характеризують ефективність використання окремого ресурсу або ефективність функціонування окремого підрозділу.

Зміст показників ефективності здебільшого визначається об'єктом розрахунку. Можна виділити такі групи показників: ефективності функціонування мисливського господарства в цілому; ефективності використання ресурсів; ефективності управління; ефективності продажу; ефективності інвестицій; ефективності інновацій; ефективності окремих технологічних операцій та ін.

Залежно від етапу розрахунку показники ефективності поділяються на дві групи: планові – розраховуються на плановий період для вже функціонуючого господарства; фактичні – характеризують фактичний стан об'єкта дослідження.

Ефективність характеризується відносними показниками, які за способом розрахунку можуть бути прямими – як результату до витрат; оберненими – розраховуються як відношення витрат до результату.

Показники ефективності можуть розраховуватися як на основі вартісних характеристик результату та витрат, так й на основі натуральних, у зв'язку із чим виділяють вартісні та натуральні показники ефективності. В економічній літературі розглядають кілька способів оцінки ефективності господарської діяльності: горизонтальний (динамічний) та вертикальний (структурний) аналіз показників дозволяє прослідкувати зміни показників, їх структуру, темп зміни та дає можливість здійснити прогноз; трендовий (прогнозний) аналіз полягає у визначенні тренду (тенденції) на основі якого формуються можливі значення показників; коефіцієнтний аналіз як розрахунок різних коефіцієнтів (відносних показників), за значенням яких можливо зробити висновки про якісні зміни в діяльності господарства; факторний аналіз як кількісна характеристика взаємопов'язаних явищ, у ході проведення якого комплексно вивчаються та вимірюються рівні впливу окремих факторів на результат; порівняльний (просторовий) аналіз як порівняння показників господарств із показниками всередині галузі [8].

Узагальнення наукової літератури дало можливість систематизувати основні класифікаційні ознаки показників ефективності, на підставі яких поділити сукупність показників на групи, що значно спрощує процес вибору оптимального їх складу. Нині виділяють різні системи показників оцінки ефективності

функціонування мисливських господарств. Вибір певної системи показників визначається відповідно до використовуваних методичного підходу, критеріїв та показників, які характеризують ефективність, метою оцінки та доступною статистичною інформацією.

Традиційно система показників ефективності функціонування мисливських господарств об'єднувала виробничі та економічні показники. Часто на практиці для оцінки ефективності господарства також використовують відношення обсягу виробленої продукції у натуральному виразі до загальної площі ріллі та мисливських угідь. Це відношення виступає прямим частковим показником ефективності основного ресурсу мисливського господарства – земельних угідь. Окрім того використовується показник відношення обсягу виробленої продукції до середньорічної чисельності працівників.

Серед економічних показників ефективності мисливського господарства важливу роль відіграють показники окупності та рентабельності як вартісні узагальнюючі показники ефективності сукупності видів діяльності. Важливе значення мають показники собівартості одиниці виробленої продукції – це обернені вартісні часткові показники ефективності виробництва продукції.

Традиційна система відображає основні найбільш поширені показники ефективності функціонування мисливського господарства, однак, як вище зазначено, нинішні умови функціонування вимагають певної трансформації та урахування ринкових умов. Виходячи із цього вважаємо, що технологічну ефективність (внутрішню ефективність), або виробничий критерій, більш повно будуть характеризувати показники урожайності культур та продуктивності тварин, а також собівартість продукції за її видами.

Водночас ринкову ефективність (зовнішню ефективність), або ринковий критерій, доцільно характеризувати за часткою ринку (за видами продукції), ціною реалізації по видах продукції. Економічна ефективність господарства як економічний критерій найбільш повно може бути охарактеризована такими показниками: окупність величина прибутку в розрахунку на 1 га мисливських угідь, величина прибутку в розрахунку на 1 працівника.

Важливо також проаналізувати критерій екологічної та соціальної видів ефективності при виробництві продукції мисливства на основі співвідношення одержаного додаткового ефекту від здійснення заходів щодо зниження рівня забруднення навколишнього природного середовища до понесених витрат, а також створення додаткових робочих місць у сільській місцевості, величина сплачених штрафів за порушення екологічного законодавства та ін.

Розглянута нами система показників ефективності функціонування мисливських господарств дозволяє структурно оцінити результативність господарської діяльності, а також виявити резерви росту та ризики зниження. Зазначимо, що незважаючи на активне вивчення проблеми ефективності функціонування господарств та методів її оцінювання, на сьогодні не вироблено універсальної комплексної методики щодо досліджуваного процесу. При цьому існує постійна потреба в оцінюванні ефективності господарства, що є невід'ємною частиною господарської діяльності будь-якого суб'єкта ринку.

При досліджуванні питань розроблення методики оцінки ефективності функціонування господарства першочерговим є визначення певних вимог. Вважаємо, що методика оцінки ефективності функціонування мисливських господарств з виробництва продукції мисливства повинна відповідати наступним вимогам: давати об'єктивна кількісну оцінку ефективності функціонування господарства; враховувати галузеві особливості; мати простий та зрозумілий алгоритм оцінювання. Запропонована методика передбачає поетапну всебічну оцінку ефективності функціонування із можливістю визначення позиції господарства відносно господарств-конкурентів.

Пропонований методичний підхід має універсальний характер, у кожному конкретному випадку його можна розширити залежно від визначення цілей, ринкової ситуації, особливостей галузі та наповнити кожний етап відповідним змістом. Основною метою оцінки ефективності функціонування мисливських господарств з виробництва продукції мисливства розглядається необхідність розробки заходів щодо її підвищення.

При оцінці ефективності мисливських господарств з виробництва продукції мисливства необхідно враховувати особливості мисливського виробництва та досліджуваної галузі, а також провести моніторинг загального стану галузі в межах досліджуваної вибірки господарств, по можливості виявити ключові тенденції розвитку мисливства на найближчу перспективу й оцінити конкурентне середовище.

Вивчення конкурентного середовища основних ринків продукції мисливства, на яких функціонує досліджуване господарство, доцільно проводити за загальноприйнятою методикою у такій послідовності етапів: 1. Визначення продуктових і географічних меж ринку; 2. Визначення суб'єктів ринку; 3. Аналіз привабливості ринку; 4. Оцінка рівня монополізації; 5. Визначення меж груп господарств із слабкою та сильною позицією і лідерів; 6. Аналіз бар'єрів входу на ринок потенційних конкурентів; 7. Аналіз бар'єрів виходу із ринку; 8. Оцінювання доступності ринку; 9. Підсумкова оцінка стану конкурентного середовища на ринку. Зведену оцінку стану конкурентного середовища, на основі якої розробляються рекомендації щодо розвитку конкурентного середовища, доцільно подати в табличній формі.

При виборі методу оцінки ефективності важливим є визначення вимог до даного методу. Вважаємо, що метод оцінки ефективності мисливських господарств з виробництва продукції мисливства повинен відповідати таким вимогам: простота розрахунку; наочність одержаних результатів; одержання об'єктивної кількісної оцінки рівня ефективності й можливість визначення переваг і проблемних місць у діяльності; врахування специфіки галузі та господарств.

Розглянемо систему показників оцінки ефективності виробництва продукції в мисливських господарствах за визначеною вище схемою. Як відомо, на підвищення ефективності виробництва продукції мисливства значною мірою впливає визначення та використання на практиці системи показників, які повинні надати об'єктивну оцінку рівня господарювання, стимулювати раціональне використання виробничих факторів. Зазначимо, що в галузі мисливства, як у

цілому по сільському господарству, визначення показника економічної ефективності пов'язано із численними факторами, тому що малоімовірно її визначити на основі одного показника.

У зв'язку із цим можна стверджувати, що лише на основі системи показників можна оцінити ефективність мисливства, враховуючи при цьому завантаженість виробничих приміщень, якість і конкурентоспроможність продукції. Очевидно, у даному випадку із достатньою повнотою та точністю можна виокремити об'єктивний критерій економічної ефективності – досягнення із найменшими затратами більших обсягів виробництва для як найповнішого задоволення потреб споживачів у якісній та безпечній продукції. Вважаємо, що для визначення економічної ефективності виробництва мисливства доцільно використовувати систему показників, а саме: натуральних, вартісних, прямих, непрямих, узагальнених, часткових і т.д. Зазначимо, що при використанні системи показників важливо забезпечити органічне поєднання вартісних і натуральних показників ефективності. Використання натуральних показників для більш об'єктивної оцінки ефективності виробництва не знижує значимість вартісних, оскільки ці показники характеризують затрати суспільної праці.

Однак, слід враховувати, що потреби людей задовольняються не просто вартістю, а споживчою вартістю товару. Значення цього показника, а, відповідно, й натуральних показників виробництва. Роль натуральних показників підвищується тоді, коли за допомогою вартісних показників не можна вичерпно виявити причини низької ефективності виробництва в галузі.

Висновки. Розробка обґрунтованої системи показників та її використання на практиці забезпечують об'єктивну оцінку рівня господарювання, стимулюють виробничі підрозділи та працівників до раціонального використання виробничих факторів. Вибір системи показників повинен здійснюватися із дотриманням наступних вимог: кількість параметрів залежить від конкретної мети аналізу; економічний зміст кожного показника має бути зрозумілим для сприйняття й однозначним для тлумачення; за кожним показником доцільно представити об'єктивну кількісну інформацію на основі даних бухгалтерського обліку або

фінансово-економічної статистичної інформації; кожний показник повинен мати абсолютний вираз та певний діапазон коливання (від мінімального значення до максимального); для розрахунку часткових показників можна залучати натуральні, вартісні, трудові вимірники та їх відносне відображення (коефіцієнти, проценти, індекси); з метою розрахунку узагальнюючих показників ефективності провадиться лише вартісне вимірювання витрат та результатів їх відносного виразу.

Основоположним принципом формування системи показників ефективності та відображення її сутності на всіх рівнях управління (підкомплексу, галузі, господарства) є співвідношення результату (у вигляді кінцевого продукту, обсягу виробництва або реалізації продукції) та використаних або спожитих ресурсів (сукупно або за окремими видами продукції). Співвідношення показників можна обчислювати різними способами. При визначенні показника ефективності як відношення результату у вигляді обсягу виробництва або ефекту до ресурсів або витрат необхідно орієнтуватися на його максимізацію. При використанні обернених показників у вигляді відношення ресурсів або витрат до обсягу виробництва (реалізації) продукції чи ефекту доцільно забезпечувати їх мінімізацію.

Отже, ефективність виробництва продукції мисливства – це комплексне поняття, яке відображає вплив різних факторів та визначається на основі системи натуральних і вартісних показників. Зазначимо, що натуральні показники можуть набувати значення речових, які характеризують збільшення обсягів, підвищення якості та покращення асортименту виробленої продукції, а також соціальних, які відображають покращення умов праці.

Література

1. Смірнов О. О. Ефективність використання економічної діагностики у визначенні конкурентоспроможності господарства на ринку. Центральнотраїнський науковий вісник . Економічні науки. 2022. Вип. 8. С. 86-92.

2. Струтинська Л. Р. Ефективність інноваційних заходів у діяльності господарства. Науковий вісник НЛТУ України. 2022. Т. 32, №3. С. 49-54.

3. Іванюта П. В., Білецька Н. В., Шмагельська М. О., Британська Н. Н. Ефективність системи менеджменту за показниками діяльності господарства. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. 2021. №27. С. 133-143.

4. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності господарства: теоретичний аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 20(3). С. 174-177.

5. Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності господарства. Бізнес Інформ. 2020. № 6. С. 190-195.

6. Радєва М. М. Економічна ефективність діяльності господарства: методичний і практичний аспекти. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. Вип. 4(2). С. 94-99.

7. Талах В. І., Талах Т. А. Ефективність використання економічного потенціалу господарства: методичні аспекти аналізу. Економічний форум. 2018. № 4. С. 214-219.

8. Чиж І. В., Василенко Ж. А. Складові потенціалу господарства та фактори, що впливають на ефективність його використання. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. 2017. Вип. 1. С. 102-110.

References

1. Smirnov, O.O. (2022), "The effectiveness of the use of economic diagnostics in determining the competitiveness of the economy on the market", *Ekonomichni nauky*, vol. 8, pp. 86-92.

2. Strutyns'ka, L.R. (2022), "Effectiveness of innovative activities in the economy", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 32, no. 3, pp. 49-54.

3. Ivaniuta, P.V. Bilets'ka, N.V. Shmahel's'ka, M.O. and Brytans'ka, N.N. (2021), “Effectiveness of the management system according to indicators of the economy”, Problemy innovatsijno-investytsijnogo rozvytku, vol. 27, pp. 133-143.
4. Yaroslavs'kyj, A.O. (2018), “Economic efficiency of the business of the enterprise: theoretical aspects”, Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, vol. 20 (3), pp. 174-177.
5. Otenko, I.P. (2020), “Efficiency as the Main Concept and Criterion of the Enterprise’s Activity”, Biznes Inform, vol. 6, pp. 190-195.
6. Radieva, M.M. (2019), “Economic efficiency of enterprise activity: methodical and practical aspects”, Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi, vol. 4 (2), pp. 94-99.
7. Talakh, V.I. and Talakh, T.A. (2018), “Effectiveness of using the economic potential of the farm: methodological aspects of the analysis”, Ekonomichnyj forum, vol. 4, pp. 214-219.
8. Chyzh, I.V. and Vasylenko, Zh.A. (2017), “Components of the potential of the enterprise and factors affecting the efficiency of its use”, Visnyk Natsional'noho universytetu vodnoho hospodarstva ta pryrodokorystuvannia. Ekonomichni nauky, vol. 1, pp. 102-110.

Стаття надійшла до редакції 06.11.2023 р.